

– ИИОлари томонидан етказилган зарар улар томонидан қонун ҳужжатларига мувофиқ бўлмаган ҳужжат чиқарилиши ва мансабдор шахсларнинг ғайриқонуний ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) натижасида келиб чиқади ва бунинг натижасида етказилган зарар ФКнинг 15-моддасига асосан давлат томонидан тўлиқ қопланиши керак. Бироқ Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар органлари тўғрисидаги қонуннинг 20-моддасида, Ташкилотлар ва фуқароларнинг транспорт воситаларидан мажбурий тарзда фойдаланганлик натижасида ҳам зарар етказилиши мумкин ва бундай вазиятларда етказилган зарарларнинг ўрни ИИОлари томонидан қопланади. Чунки давлат ИИОларининг ҳоқимият ваколатларини амалга ошириш вақтида етказган зарари учун жавобгардир.

– ИИОлари иштирокидаги деликт низолар бўйсунув тартибда юқори турувчи орган, прокурор ёхуд суд томонидан кўриб чиқилиши мумкин ва жабрланувчи ўзига етказилган мулкый зарарни ундиришни талаб қилишга ҳақли. Фақат бунда жабрланувчи ўзига етказилган мулкый зарарни, айнан ИИОлари томонидан қонун ҳужжатларига мувофиқ бўлмаган ҳужжат чиқарилиши оқибатида ёки мансабдор шахсларнинг ғайриқонуний ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) натижасида келиб чиққанлигини исботлаб бериши керак. Чунки ИИОлари томонидан қонун ҳужжатларига мувофиқ бўлмаган ҳужжат чиқарилиши ёки мансабдор шахсларнинг ғайриқонуний ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) ҳар доим ҳам мулкый зиён келтириб чиқармайди.

– ИИОлари ходими томонидан жисмоний куч ишлатиш, махсус воситаларни ёки ўқотар қуролни қўллаш қонунда белгиланган асослар бўйича ва тартибда амалга оширилган бўлса, жисмоний куч ишлатиш, махсус воситаларни ёки ўқотар қуролни қўллаш оқибатида жисмоний ва юридик шахсларга етказилган зарар учун жавобгар бўлмайди.

Хулоса қилиб айтганда, ИИОлари иштирокидаги деликт муносабатлар кенг қамровли ва турли ҳуқуқ соҳалари билан тартибга солинган. Назаримизда, бу муносабатларни тартибга солувчи қонун нормаларини унификациялаш (бирхиллаштириш) зарур. Давлат ҳисобидан қопланадиган зарарларни ундиришни тартибга солувчи алоҳида қонун ҳужжати қабул қилиш, бунда зарарни қоплаш қайси маблағлар ҳисобидан ва қандай тартибда амалга оширилишини аниқ белгилаш лозим.

Адабиётлар рўйхати:

1. Садиков О.Н. Гражданское право РФ в 2-х томах. Том 1. – М.: "Контракт": Инфра-М, 2006. – С. 56.
2. Гинц Е.М. Вестник Масковского Университета МВД России. 2012. – №6. – С.53.
3. Смирнов В.Т., Собчак А.А. Общее учение о деликтных обязательствах в советском гражданском праве: Учебное пособие. – Л., 1983. – С. 63.
4. Шомухамедова З.Ш. Рим хусусий ҳуқуқи. Дарслик. ТДЮИ., 2002. – Б. 87.

Д.Бабажанова,
ТДЮУ мустақил ишланувчиси

ОТА-ОНА ҚАРАМОҒИДАН МАҲРУМ БЎЛГАН БОЛАЛАРНИ АНИҚЛАШ АСОСЛАРИ ВА ТАРТИБИ

Аннотация: мақола ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни аниқлаш асослари ва тартибига бағишланган. Унда ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни аниқлаш ва ҳисобга олишга доир миллий қонун ҳужжатлари – Оила кодекси, Васийлик ва ҳомийлик тўғрисидаги қонун, Ўзбекистон Республикасида васийлик ва ҳомийлик тўғрисидаги низом, шунингдек, халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар, хорижий мамлакатлар қонунчилиги ва тажрибаси таҳлил қилинган. Қонун ҳужжатларини такомиллаштириш юзасидан таклифлар берилган.

Калит сўзлар: оила, фарзанд, васийлик ва ҳомийлик, вояга етмаганлар ҳуқуқи.

Аннотация: статья посвящена основам выявления и учета детей, оставшихся без попечения родителей. Анализируется национальное законодательство по выявлению и ответственности детей, оставшихся без попечения родителей – Семейный кодекс, Закон об опеке и попечительстве, Положение об опеке и попечительстве в Республике Узбекистан, а также международно-правовые акты, законодательство и опыт зарубежных стран. Даны предложения по совершенствованию законодательства.

Ключевые слова: семья, ребенок, опека и попечительство, права несовершеннолетних.

Annotation: the article is devoted to the basics of identifying and registering children left without parental care. The national legislation on the identification and responsibility of children left without parental care is analyzed – by the Family Code, the Law on custody and Guardianship, the Regulations on custody and guardianship in the Republic of Uzbekistan, as well as international legal acts, legislation and experience of foreign countries. Proposals for improving legislation are given.

Keywords: family, child, custody and guardianship, rights of minors.

Мамлакатимизда вояга етмаган болаларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, уларни ҳар томонлама баркамол бўлиб вояга етишлари учун зарур шарт-шароитлар яратиш долзарб масала ҳисобланади. Зеро, келажак ҳақида қайғуриш давлат ва жамиятнинг эртанги кунини белгилайди. Шу боисдан, Президентимиз “фарзандларимизнинг қобилятини рўёбга чиқаришга болаликдан эътибор бериб, уларнинг камолоти учун барча имкониятларимизни сафарбар этсак, юртимиздан яна кўплаб Берунийлар, Ибн Синолар, Улуғбеклар етишиб чиқади. Мен бунга ишонаман” [1], деб таъкидлаб ўтди.

Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни аниқлашнинг асослари ва ҳуқуқий тартиботи борасида аниқлик киритиш, тегишли ҳужжатларни тақдим қилиш, бу борадаги ҳуқуқий асос ва механизмларни такомиллаштириш, вояга етмаганларнинг ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилишда муҳим аҳамият касб этади.

Бугунги кунда замонавий дунё шароитида муҳим масалалардан бири бу вояга етмаганларнинг

ҳуқуқларини ҳимоя қилиш билан боғлиқ бўлиб, ушбу улар жумласига ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни аниқлаш ва жойлаштириш ҳам қиради. Албатта, соҳада мавжуд бўлган муаммолар бевосита ҳуқуқ асосларни такомиллаштириш билан чамбарчас боғлиқ.

Аввало, ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни аниқлашнинг ҳуқуқий асоси Ўзбекистон Республикаси Конституциясида мустаҳкамлаб қўйилган. Конституциянинг 64-моддасининг иккинчи қисмида давлат ва жамият етим болаларни ва ота-оналарининг васийлигидан маҳрум бўлган болаларни боқиш, тарбиялаш ва ўқитишни таъминлайди, болаларга бағишланган хайрия фаолиятларни рағбатлантиради, деб белгиланган.

“Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги Конвенциянинг 20-моддасида оила муҳитидан доимий ёки вақтинча маҳрум бўлган болалар давлат томонидан алоҳида муҳофаза қилиниши ҳуқуқига эга [2] деб белгиланган.

Қайд этиш лозимки, вояга етмаган болаларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлаш бўйича халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар ҳам қабул қилинган. Жумладан, Гаага конференциясида ва Европа Иттифоқи ўртасида 1980 йилда болаларга васийлик тайинлаш бўйича Люксембург Конвенцияси ҳам ишлаб чиқилган. Шунингдек, Европа Иттифоқи доирасида 2003 йил 27 ноябрда “Ота-оналарнинг жавобгарлиги тўғрисида”ги Конвенция қабул қилинган. Гаагада 1996 йилда “Болаларни ҳимоя қилиш бўйича ота-она жавобгарлиги тўғрисида” ва 2000 йилда “Вояга етган болаларни халқаро ҳимоя қилиш тўғрисида” Конвенция қабул қилинган.

Оила кодексининг 149-моддаси ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни аниқлаш ва ҳисобга олишни белгилайди. Унга кўра, васийлик ва ҳомийлик органлари ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни аниқлайди, бундай болаларни ҳисобга олади ва ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган ҳар бир ҳолатга қараб, болаларни жойлаштириш шакллари танлайди, шунингдек бундан буён уларга таъминот бериш, уларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш шарт-шароитларини назорат қилиб боради. Демак, бу ўринда масъулият васийлик ва ҳомийлик органи зиммасига юклатилган.

Юқоридагилардан кўринадики, қонунчиликда ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни аниқлашда васийлик ва ҳомийлик органи томонидан амалга ошириладиган ҳаракатлар кетма-кетлиги белгиланган.

Ота-онасининг қаровисиз қолган болалар тўғрисидаги маълумотлар васийлик ва ҳомийлик органларига турли сабабларга кўра тақдим қилиниши мумкин. Жумладан, ота-онаси вафот этганда ёки суд томонидан вафот этган деб эълон қилинганда, ота-онаси суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб эътироф этилганда, ота-онаси икки ойдан ортиқ касал бўлиб, оқибатда ота-оналик ҳуқуқини бажара олмаганда ва бошқа ҳолатларда тақдим этилади.

Маълумотлар, шунингдек ота-онаси номаълум бўлган ёхуд улар суд томонидан бедарак йўқолган деб эътироф этилган, ота-она тарбиясида бўлиши боланинг манфаатларига зид бўлган, уларнинг ҳаёти ва соғлиғига хавф туғдирилган, болалар одам савдоси қурбони бўлган ҳолларда, шунингдек ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган бошқа ҳолларда ҳам тақдим этилади.

Мактабгача таълим муассасаларида, умумтаълим муассасаларида соғлиқни сақлаш муассасаларида

(касалхоналар ва туғруқхоналарда) ота-онасининг қаровисиз қолган болалар аниқланган тақдирда, ушбу муассасалар раҳбарлари далолатнома тузишлари шарт. Далолатномага болага тегишли ушбу муассасадаги мавжуд ҳужжатлар илова қилинади ва етти кун мобайнида боланинг яшаш жойидаги туман (шаҳар) васийлик ва ҳомийлик органига тақдим этилади. Айрим ҳолларда Ўзбекистон Республикасининг консуллик муассасалари Ўзбекистон Республикасидан ташқарида яшайдиган, ота-онасининг қарамоғидан маҳрум бўлган вояга етмаган, муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган Ўзбекистон Республикаси фуқароларига, шунингдек соғлиғининг ҳолатига кўра мустақил равишда ўз ҳуқуқларини амалга ошира олмайдиган ва ўз мажбуриятларини бажара олмайдиган вояга етган Ўзбекистон Республикаси фуқароларига нисбатан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда васийлик ёки ҳомийлик белгилаш чора-тадбирларини кўради.

Васийлик ва ҳомийлик органларидан ташқари бошқа юридик ва жисмоний шахсларнинг васийлик ёки ҳомийлик белгиланишига муҳтож бўлган шахсларни аниқлаш ва жойлаштириш бўйича фаолият юритишига йўл қўйилмайди.

Хорижий мамлакатларда ҳам ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштириш тизими мавжуд. Бунда кўпчилик давлатларнинг етимликни қисқартириш ва барҳам топишига бўлган кўп йиллик саъйи-ҳаракатлари етимликни олдини олишга доир превентив чораларни қўллаш, яъни низоли оилаларни аниқлаш, болани вақтинчалик низоли ҳолатни тўғрилашга қадар тегишли оилани ўрнини босишга мўлжалланган муассасага жойлаштириш, бунинг иложи бўлмаганда эса фарзандликка беришни назарда тутати [3]. Фикримизча, низоли оилаларни аниқлаш бевосита оилавий ишлардан муайян даражада хабардор бўлишни тақазо қилади. Бироқ, хабардор бўлишлик, оилавий ишларга ўзбошимчалик билан аралашуш, мавжуд оилавий муҳитни янада чигаллаштириш ва бузишга олиб келмаслиги зарур. Бунда албатта ҳар бир оиланинг ўзига хос хусусияти, миллий урф-одат ва анъаналарга мос равишда масалани ҳуқуқий ечимини топишга ҳаракат қилиш зарур.

Ота-онасининг қаровисиз қолган бола аниқлангач, буни аниқланганлик фактини тасдиқлаш муҳим ҳисобланади. Чунки, васийлик ва ҳомийлик органи болани жойлаштиришдан олдин унинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини таъминлаши зарур бўлади. Шу боисдан, юқоридаги вақтинча вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш марказига жойлаштириш чораси болага доир ҳужжатларни расмийлаштиришда давлат органлари билан ўзаро ҳамкорликни тақазо қилади.

Бугунги кунда қонунчиликда васийлик ва ҳомийлик органи боланинг ҳуқуқлари ва манфаатларини учинчи шахс олдида ҳимоя қилиш учун боланинг ота-она қарамоғидан маҳрум бўлганлиги фактини тасдиқловчи ҳужжатни аниқ белгилаб бермаган. Айрим ҳолатларда, масалан, ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш (ОК 79-модда) ёки ота-оналик ҳуқуқи чекланган (ОК 83-модда) ҳолларда ёхуд фуқаролик қонунчилигида белгиланган тартибда бедарак йўқолган ёки муомалага лаёқатсиз деб топилган ҳолларда васийлик ва ҳомийлик органи боланинг ота-она қарамоғидан маҳрум бўлганлигини тасдиқловчи ҳужжат сифатида фуқаролик ишлари бўйича суднинг ҳал қилув қарорини тақдим қилиши

мумкин. Бироқ, боланинг ота-она қарамоғидан маҳрум бўлганлигига доир бошқа сабаблар ҳам мавжуд, масалан, ота-онанинг узоқ муддат боласи билан бўлмаслиги (олти ойдан ортиқ муддат давомида), болани тарбия қилишдан бош тортиши ёки унинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилмаслиги ва ҳ.к. Ушбу ҳолатларда васийлик ва ҳомийлик органи томонидан мазкур ҳолатни тасдиқловчи ҳужжатни тақдим қила олмайди. Шунингдек, улар ота-оналар томонидан фарзандига нисбатан ўз мажбуриятларини бажармаган ҳолларда гарчи ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш асоси сифатида ушбу ҳолат белгиланган бўлса ҳам ҳужжат бера олмайди. Чунки, бунинг учун суднинг кучга кирган ҳал қилув қарори бўлиши зарур.

В.Н.Жирнов, ва Т.Р. Ханнановаларнинг фикрича, васийлик ва ҳомийлик органи ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган бола ҳақида маълумот олган кундан бошлаб бир ой муддатда болани жойлаштиришни таъминлайди [4]. Бу борада муддатни белгилаш мақсадга мувофиқ. Ўзбекистон Республикасининг Ўзбекистон Республикасида васийлик ва ҳомийлик тўғрисидаги низомда ота-она яшаш жойида вақтинча бўлмаганда, агар бола улар томонидан олти ойдан ортиқ муддатга қариндошларининг ёки бошқа яқин кишиларининг васийлигида ёки ҳомийлигида ва назоратида қолдирилган бўлса, уларнинг васий ёки ҳомий тайинлаш тўғрисидаги аризаси асосида, ушбу аризада аниқ шахс ҳамда васий ёки ҳомий ваколатларининг амал қилиш муддати кўрсатилган ҳолда, мазкур шахсларнинг болага нисбатан васийлиги ёки ҳомийлиги белгиланишини назарда тутати. Демак, бу ўринда васийлик ва ҳомийликнинг амал қилиш даври бевосита шартномавий муддатга боғлиқ бўлади.

Бундан ташқари юқоридаги низомнинг 74-бандида васийлик ва ҳомийлик органи бир ой муддатга дастлабки тарзда васий ёки ҳомий тайинлаш тўғрисида қарор қабул қилишга ҳақли эканлиги белгиланган. Бунга сабаб сифатида дарҳол васий ёки ҳомий тайинланиши зарурати, шу жумладан болалар ота-онасидан ёхуд уларнинг ўрнини босувчи шахслардан олиб қўйилиш ҳолати назарда тутилган.

Шуни қайд этиш лозимки, юқоридаги каби субъектив ҳолатлардан ташқари айрим ҳолатларда объектив сабабларга кўра, васий ва ҳомий тайинлаш зарурати вужудга келиши мумкин. Масалан, ота-онанинг узрли сабабларга кўра ўзларининг ота-оналик мажбуриятларини бажара олмаслиги (ишсизлик, руҳий касаллик, соғлиғининг ҳолати) ва ҳ.к.

Ўзбекистон Республикасида васийлик ва ҳомийлик тўғрисидаги низом талабига кўра, васийлик ва ҳомийлик фаолияти халқ таълими муассасалари фаолиятини методик таъминлаш ва ташкил этиш бўлимлари, тиббиёт бирлашмалари ҳамда бандликка кўмаклашиш ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш марказлари томонидан амалга оширилишини назарда тутати. Ушбу органларнинг ҳар бири ўз ваколати доирасида етим болаларни ва ота-онасининг қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни аниқлайди ва уларнинг ҳисобини юритади.

Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни аниқлашда васийлик ва ҳомийлик органи асосий ўринни эгаласада, айнан қайси орган ушбу вазифани бажариши етарли даражада аниқланмаган. Масалан, Васийлик ва ҳомийлик тўғрисидаги низомда етим болалар ва ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган

болаларни ўз вақтида аниқлаш, ҳисобга олиш ва жойлаштириш, уларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш туман, шаҳар халқ таълими муассасалари фаолиятини методик таъминлаш ва ташкил этиш бўлимларининг махсус тайинланган мутахассиси томонидан амалга оширилиши белгиланган.

Т.А.Ушакованинг фикрича, мутахассисларнинг ижтимоий мажбурияти қуйидаги функцияларни назарда тутати:

1. Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни аниқлаш ва ҳисобини юритиш;

2. Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлганликнинг аниқ ҳолатидан келиб чиқиб, жойлаштириш шаклини танлаш;

3. Кейинчалик болаларга таъминот бериш, уларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш шарт-шароитларини назорат қилиб бориш [5].

Фикримизча, ушбу вазифалар бевосита Россия Федерациясида “Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида”ги алоҳида қонунда назарда тутилмаганлиги билан боғлиқ. Мазкур функционал вазифалар бевосита Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 149-моддаси белгиланган васийлик ва ҳомийлик органининг масъулияти сирасига киради. Албатта, ушбу вазифалар тегишли мутахассиснинг хизмат вазифаларида тегишли тартибда назарда тутилади. Бироқ, масъулият умумий ҳолатда бевосита васийлик ва ҳомийлик органи зиммасида бўлади.

Васийлик ва ҳомийлик тўғрисидаги қонуннинг 7-моддасига кўра, васийлик ва ҳомийлик соҳасидаги фаолиятни амалга оширувчи давлат органлари жумласига 4 та орган, яъни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, Халқ таълими вазирлиги, Соғлиқни сақлаш вазирлиги, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари киришини кўрсатади. Бундан фарқли равишда Оила кодекси 148-моддаси эса, умумий равишда бундай вазифани васийлик ва ҳомийлик органи амалга оширилишини назарда тутати. Бу ўринда кодификацияланган қонун ҳужжатида аниқлик мавжуд бўлиши талаб қилинади.

Шу боисдан, Оила кодексининг 148-моддасини қуйидаги қисм билан тўлдириш мақсадга мувофиқ:

“Васийлик ва ҳомийлик органи бўлиб давлат ҳокимияти органлари ҳисобланади. Уларнинг ваколатлари ва функциялари қонун ҳужжатлари билан белгиланади”.

Ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни ҳисобини юритиш ва назорат қилиш ҳар қандай бошқарувнинг зарурий шarti бўлиб ҳисобланади. Ушбу ҳолат бевосита ташкилий-ҳуқуқий асосларни такомиллаштиришни тақозо қилади. Бунда ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болалар ҳақида маълумотни ўз вақтида олиш ва унинг ягона марказлаштирилган давлат реестрини юритиш талаб қилинади. Шу боисдан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2014 йил 22 сентябрдаги 269-сонли қарори билан тасдиқланган “Васийлик ва ҳомийлик белгиланишига муҳтож бўлган шахсларни, уларнинг жойлаштирилганлиги ҳамда мол-мулкни ҳисобга олиш давлат реестри тўғрисида”ги низомга кўра, давлат реестри васийлик ва ҳомийлик органларидан тушган маълумотлар асосида электрон ҳужжат кўринишида маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан шакллантирилади ва юритилади. Бунинг учун васийлик ва ҳомийлик органлари томонидан ҳар ойда васийлик ёки ҳомийлик

белгиланишига муҳтож бўлган шахслар ҳақидаги маълумотлар маҳаллий давлат ҳокимияти органларига тақдим этилади. Болани фарзандликка олиш, оилага тарбияга олиш (патронат), васий ёки ҳомий бўлиш истагини билдирган шахслар (кейинги ўринларда васий ёки ҳомий бўлиш истагини билдирган шахслар деб аталади) ўзи ҳақидаги маълумотларни васийлик ва ҳомийлик органига тақдим этади.

Оила кодексининг 149-моддасида муассасаларнинг (мактабгача таълим муассасалари, умумтаълим муассасалари, даволаш муассасалари ва бошқа муассасаларнинг), фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг мансабдор шахслари ва бошқа фуқаролар болалар ота-она қарамоғидан маҳрум бўлганлигидан хабардор бўлгач, етти кунлик муддат ичида бу ҳақда болалар ҳақиқатда турган жойдаги васийлик ва ҳомийлик органларига хабар беришлари шартлиги белгиланган. Бу ўринда “бошқа муассасалар” сирасига қандай муассасалар кириши очиқ қолган. Фикримизча, “бошқа муассасалар” сифатида суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар (масалан, ота-она қидирувда, қамокқа олинганда ва ҳ.к.), ФХДЁ органи (ота-она вафот этган ҳолларда), ижтимоий муҳофаза органлари ва бошқа ижтимоий муҳофаза учун масъул органларни тан олиш мумкин. Айниқса, бу борада нодавлат нотижорат ташкилотлар алоҳида ўрин эгаллайди. Масалан, болалар уйлари, халқаро хайрия жамғармалари ва ҳ.к.

Ота-онасининг қарамоғидан маҳрум бўлган болалар айрим ҳолларда Меҳрибонлик уйларига жойлаштирилади. Меҳрибонлик уйи тўғрисидаги Низомга [6] кўра, болалар Меҳрибонлик уйига йил мобайнида ота-оналари вафот этган, улар ота-оналик ҳуқуқларидан маҳрум этилган, уларнинг ота-оналик ҳуқуқлари чекланган, ота-оналар ҳуқуқий лаёқатсиз деб эътироф этилган, ота-оналар касал бўлган, ота-оналар узоқ муддат бўлмаган, ота-оналар болаларни тарбиялашдан ёки уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишдан бош тортган, шу жумладан ота-оналар ўз болаларини тарбия муассасаларидан, даволаш муассасаларидан, аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш муассасаларидан ва шунга ўхшаш муассасалардан олишни рад этган ҳолларда, шунингдек болалар ота-оналарининг қаровисиз қолган бошқа ҳолларда қабул қилиниши керак. Меҳрибонлик уйига 3 ёшдан 16 ёшгача бўлган болалар қабул қилинади.

Шунингдек, жисмоний ёки психологик жиҳатидан нуқсонлари бўлган етим ва ота-онасининг қаровисиз қолган болалар ихтисослаштирилган таълим муассасаларига (мактаб-интернатларга) ёки махсус коррекцион Меҳрибонлик уйларига белгиланган тартибда юборилади.

Бундан ташқари айрим ҳолларда меҳрибонлик уйига кам таъминланган, кўп болали оилаларнинг болалари, фақат отаси ёки онаси бор бўлган болалар ушбу оилаларни бир йилгача муддатда ижтимоий қўллаб-қувватлаш мақсадида вақтинчалик қабул қилинади. Уларнинг бундан кейин Меҳрибонлик уйида бўлиши тарбияланувчи яшайдиган жой бўйича васийлик ва ҳомийлик органининг ҳулосасига кўра туман (шаҳар) ҳокимининг қарори билан белгиланади.

Меҳрибонлик уйи тўғрисидаги Низомда Меҳрибонлик уйига жойлаштириш учун талаб қилинадиган ҳужжатлар рўйхати мавжуд бўлмасдан, фақат ҳокимнинг қарори асосида тасарруфида бўлган халқ таълими тегишли органлари томонидан амалга

оширилиши белгилаб қўйилган. Бироқ, йил мобайнида ота-оналари вафот этган, ота-оналар касал бўлган, ота-оналар узоқ муддат бўлмаган, ота-оналар болаларни тарбиялашдан ёки уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишдан бош тортган, шу жумладан ота-оналар ўз болаларини тарбия муассасаларидан, даволаш муассасаларидан, аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш муассасаларидан ва шунга ўхшаш муассасалардан олишни рад этган ҳоллар, шунингдек болалар ота-оналарининг қаровисиз қолган бошқа ҳолларни тасдиқловчи ҳужжатлар назарда тутилмаган.

Ҳулоса сифатида айтиш мумкинки, юқоридаги низом талабига кўра, болаларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишда васийлик ва ҳомийлик органи боланинг ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган фактини тасдиқлаш билан боғлиқ муаммага дуч келади. Бироқ, қонунчиликда ушбу ҳолатни, фактни тасдиқлаш мумкин бўлган ҳужжат аниқ назарда тутилмаган. Аксарият ҳолларда далолатнома тузилиши кўрсатилади. Масалан, болани зудлик билан олиб қўйиш фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органининг тегишли далолатномаси асосида амалга оширилади ёки васийлик ёки ҳомийлик белгиланишига муҳтож бўлган шахслар аниқланган ҳолларда, боланинг турмуш ва таъминот шароитларини текширувдан ўтказиш ҳамда бу ҳақда далолатнома тузилади ва ҳ.к.

Боланинг ота-она қарамоғидан маҳрум бўлганлигини тасдиқлаш учун васийлик ва ҳомийлик органи томонидан далолатнома тузилишига доир ваколатлари кенгайтирилиши, зарурий ҳужжат сифатида тан олиниши ҳамда болани жойлаштириш учун асос сифатида тан олиниши мақсадга мувофиқ.

Адабиётлар рўйхати:

1. Мирзиёев Ш.М. Билимли авлод – буюк келажакнинг, тадбиркор халқ – фаровон ҳаётнинг, дўстона ҳамкорлик эса тараққиётнинг кафолатидир. Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 26 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. Халқ сўзи, 2018 йил 8 декабрь.
2. “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги Конвенция. //Ўзбекистон Республикаси мазкур Конвенцияга Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1992 йил 9 декабрдаги 757-ХII-сонли «Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияга қўшилиш ҳақида»ги Қарорига мувофиқ қўшилган.
3. Савенко О.Е. Формы устройства детей, оставшихся без попечения родителей, в зарубежных странах. //Вестник университета имени О.Е.Кутафина (МГЮА). 2015. №2, С.135 (С.126-135).
4. Жирнов В.Н., Ханнанова Т.Р. О мерах по совершенствованию нормативного регулирования выявления детей, оставшихся без попечения родителей. //«Общество и цивилизация в XXI веке: тенденции и перспективы развития». 2014. № 4 (8). С.27. (С. 24-31).
5. Ушакова Т.А. Правовые аспекты выявления и устройства детей, оставшихся без попечения родителей. //Власть и управление на Востоке России. 2007. №2, (39). С.123. (С.122-126).
6. Меҳрибонлик уйи тўғрисидаги Низом. //Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2008 й., 43-сон, 435-модда.